

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК СУСПІЛЬНА ЦІННІСТЬ ТА СКЛАДОВА ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ

А. М. КОЛОТ, доктор економічних наук, професор

(Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»)

Анотація. Мета статті полягає в дослідженні нових граней феномена соціальної відповідальності, які не знайшли належного висвітлення в соціально-економічній літературі та недооцінюються у практичній діяльності. Йдеться про соціально відповідальну поведінку таких різномірних суб'єктів, як суспільна цінність і складова збалансованого розвитку. **Методика дослідження.** Методологічною основою досягнення поставленої мети є системний та міждисциплінарний підходи в дослідженні взаємозв'язку соціальної відповідальності із суспільними цінностями та збалансованим розвитком. У процесі виконання дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи теоретичного узагальнення, абстрактно-логічного, синтезу, індукції та дедукції, порівняльного та структурного аналізу. **Результати.** На відміну від панівних уявлень щодо соціальної відповідальності як прояву альтруїзму чи соціальної участі на злобу дня, доведено, що соціально відповідальна поведінка має значно складнішу природу, вона не менш значуща ніж, наприклад, структурні зрушення чи технологічні інновації. Через призму суспільних цінностей та складових збалансованого розвитку стає зрозумілою достеменно роль і значення соціальної відповідальності. **Практична значущість результатів дослідження.** Судження та теоретико-методологічні передумови, що містяться у статті, мають сприяти формуванню нового економічного мислення, усвідомленню достеменної ролі соціально відповідальної діяльності та її імплементації в різномірній стратегії стійкого розвитку.

Ключові слова: соціальна відповідальність, соціально відповідальна поведінка, суспільні цінності, цінності трудового життя, збалансований розвиток.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими та практичними завданнями. Соціальна відповідальність належить до ряду життєво важливих проблем, але за сучасних умов розвитку в Україні її актуальність посилюється багаторазово. Вона є неодмінною умовою розбудови соціально орієнтованої ринкової економіки, забезпечення соціально-економічної ефективності господарської діяльності та високої якості життя населення, створення передумов формування громадянського суспільства і розширення можливостей збалансованого розвитку. Ніхто не стане заперечувати, що глибокі та успішні соціально-економічні перетворення можливі лише тоді, коли в них свідомо та з повною відповідальністю бере участь переважна частина населення та інститутів суспільства.

Проблематика соціальної відповідальності як відповідальності за дії й учинки перед суспільством і його інститутами, відповідальності, що асоціюється з морально-духовним потенціалом, внутрішньою культурою, давно перебуває в полі зору як науковців, так і практиків. На межі двох тисячоліть спостерігається підвищення інтересу до наукових і прикладних аспектів відповідальності загалом та соціальної відповідальності зокрема, як і до багатьох споріднених, близьких за природою, суспільних норм і явищ. Формування та розвиток цього інституту є реакцією на виникнення гострих економічних, екологічних, соціальних, соціокультурних та інших проблем сучасності.

Необхідність посилення соціальної відповідальності всіх суб'єктів економічної діяльності

ті та інститутів суспільства обумовлена такими об'єктивними причинами:

- втратою стійкості економічного розвитку, що вимагає формування нових опор і задіяння нових факторів економічної динаміки;
- поглибленням асиметрії економічного й соціального розвитку, що дедалі більше загрожуює економічній і соціальній безпеці;
- загостренням проблеми конкурентоспроможності, що спричинює потребу пошуку нових способів і засобів набуття конкурентних переваг;
- посиленням конкуренції за ресурси, насамперед, за найбільш цінні та продуктивні – людські;
- послабленням соціокультурних і моральних настанов соціальної діяльності багатьох суб'єктів підприємництва;
- поширенням ліберальних концепцій соціально-трудової сфери та масовими виявами десоціалізації відносин у сфері праці;
- превалюванням концепції «людини економічної» над концепціями «людини соціальної» та «людини соціально відповідальної»; неадекватним розумінням діалектики економічного й соціального розвитку багатьма представниками як бізнесу, так і владних структур;
- ерозією «культури солідарності» та масовими виявами формування так званого суспільства індивідів;
- загостренням екологічних проблем, які межують із катаклізмами регіонального й національного масштабів.

Отже, все перелічене переконує в тому, що на сучасному етапі назріла нагальна потреба в кардинальних змінах у практиці соціально відповідальної діяльності членів суспільства та його інститутів. У центрі соціальної відповідальності, як феномена, що має багатосуб'єктну природу, перебуває людина – первинний носій соціально відповідальної поведінки. Тож, розвиток теоретико-методологічних засад і практики соціально відповідальної діяльності бере відлік із базового рівня, яким є соціальна відповідальність людини. Водночас соціальна відповідальність постає і як суспільна норма, за якої «бути відповідальною» може й повинна не тільки окрема людина, а і певна спільнота – група, колектив, сторони та суб'єкти соціально-трудових відносин, бізнесова структура, громада, держава.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Соціальна відповідальність – складна, інтегральна, філософська, морально-етична, правова категорія. Вона вивчається різними науками, бо пов'язана з діяльністю, в якій переплетені економічні, моральні, правові, політичні, професійні, суспільні та інші аспекти.

Можна вважати, що витoki осмислення феномена соціальної відповідальності закладено у працях мислителів Давніх Китаю, Греції та Риму, які ввели в обіг поняття соціальної держави. Міркування про теоретичну конструкцію соціальної держави можна знайти у творах Платона, Аристотеля, Цицерона, Т. Кампанелли, У. Канта, Г.-В.-Ф. Гегеля, К. Маркса. Визнано, що науковий пріоритет у теоретичній конструкції соціальної держави належить німецькому вченому Лоренцу фон Штейну. На його думку, визначальними ознаками соціальної держави є абсолютна рівність прав усіх класів, свобода, економічний і соціальний прогрес усіх громадян, а гармонізація класових суперечностей може бути досягнута взяттям державою на себе обов'язків щодо поліпшення умов життя працівників найманої праці [28]. Давньогрецький філософ Арістотель поняття відповідальності пов'язував зі свободою волі та свободою вибору й ставив питання про відповідальність за вчинки, здійснені через незнання, коли можна було передбачити результати своїх дій [1, с. 105]. Більш розгорнуте теоретичне обґрунтування цієї категорії викладено у працях західноєвропейських філософів XVI–XIX століть, зокрема в публікаціях Т. Гоббса, Дж. Локка, М. Монтеня, Д. Юма, А. Шопенгауера та ін. Названі філософи та їхні послідовники чітко обстоюють ідею взаємозв'язку свободи й необхідності, особистості та суспільства, відповідальності як природного стану особистості й суспільства. У природі соціальної відповідальності людини філософ-екзистенціаліст Г. Йонас виокремив природну і контракторну компоненти. Природна відповідальність обумовлюється статусом, набутим людиною без її волі, зокрема, після народження діти набувають відповідальності й перед батьками, і перед державою – як громадяни. Контракторна відповідальність виникає внаслідок свідомо взятих на себе зобов'язань, які супроводжують набутий соціальний статус. Так, наприклад, відповідальність підприємця, як і найманого працівника,

належить до контракторної, оскільки вони самі свідомо вибирають свої соціальні й професійні ролі разом з обов'язками, які ці ролі супроводжують [8].

В українських наукових колах ця проблема тика розглядається в контексті становлення та розвитку соціальної відповідальності в демократичній державі [22]; глобальної корпоративної відповідальності [20]; обґрунтування сценаріїв розвитку соціальної відповідальності бізнесу [27]; розвитку на засадах гідної праці [19]; інституалізації багаторівневої системи соціальної відповідальності в Україні в системі державного управління [6]; соціально відповідальної взаємодії у трудовій сфері [5]; філософсько-правового розуміння феномена соціальної відповідальності людини [4].

Незаперечним є факт, що іноземні й вітчизняні наукові школи плідно займалися та займаються нині опрацюванням наукових і прикладних аспектів явищ та процесів, які на певному етапі суспільного й економічного розвитку дістали ємної назви – соціальна відповідальність. Проте досягнутих успіхів як іноземних, так і українських наукових шкіл, у царині соціальної відповідальності не варто переоцінювати. В економічних, соціальних, філософських науках багато невпорядкованого набору різноманітних теорій і концепцій, проте бракує глибокого опрацювання та реальної інтеграції концепцій людини економічної, людини соціальної й людини відповідальної. Як результат – замість «дерева» економічної науки є, за образом висловом О. І. Ананьїна, «сад камінців».

Слід констатувати, що на практиці вийшло замкнене коло: для вироблення соціально-економічної політики, наукового опрацювання практичних рішень соціально-економічного, соціально-трудового спрямування, формування сучасного економічного мислення членів суспільства необхідно мати науково вивірену економічну теорію, потужні наукові дослідження прикладного характеру. Однак економічна наука сама часто не може вийти на траєкторію стійкого розвитку через такі вади, як догматизм, еkleктика, сповідування віджилих теорій та інструментарію або некритичне запозичення теоретичних постулатів, котрі не віддзеркалюють реалій і нових викликів розвитку суспільства. Необхідно наголосити, що зазначене характерне не тільки для вітчизня-

ної науки та практики. Неупереджений аналіз свідчить, що такі провали нині притаманні й іншим країнам. Різними є лише глибина та масштаби цих провалів.

Формування цілей статті (постановка завдання). З огляду на актуальність теми головна мета цього дослідження – науково-теоретичне обґрунтування феномена соціальної відповідальності у взаємозв'язку із суспільними цінностями та збалансованим розвитком. Розкрито нові грані цього комплексного та ієрархічного явища, які не знайшли належного висвітлення в соціально-економічній літературі та недооцінюються у практичній діяльності. Йдеться про соціально відповідальну поведінку різнорівневих суб'єктів як суспільну цінність і складову збалансованого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проблематиці КСВ присвячено стільки статей та інших публікацій, що, здавалося б, усі крапки вже розставлено. У суспільній свідомості під впливом наукової аргументації укріплюється думка, що соціальна відповідальність і в гуманістичному, і в соціально-економічному розумінні – не добродійність чи розкіш, від якої можна відмовитися, а надійний захист від соціальних ризиків, одна з передумов збалансованого розвитку. Але чому ж тоді ставлення до соціальної відповідальності з боку різних інститутів держави й суспільства, провідних соціальних сил було та залишається вкрай суперечливим, неоднозначним? Підкреслено, що така суперечливість, неоднозначність суджень стосуються всіх аспектів досліджуваного явища – його сутності, форми, змісту, напрямів, наслідків і самої природи соціальної відповідальності.

Вектор суспільної думки щодо достеменної ролі соціальної відповідальності часто змінює напрям і нерідко – в небажаний бік. Навіть найпотужніші компанії, які витрачають величезні фінансові кошти на соціальні цілі, не змогли (у більшості випадків) переконати соціум у щирості своїх задумів. Матеріали численних досліджень – як вітчизняних, так і зарубіжних – засвідчують, що чимало представників соціуму вважають, що соціальна відповідальність у нинішньому її форматі – це піар; спосіб уникнути регулювання з боку державних і міжнародних органів, а також інститутів соціального партнерства; елемент лукавої маркетингової політики.

Отже, є підстави констатувати, що чимало представників соціуму все ще не мають об'єктивного, неупередженого, сучасного розуміння достеменної сутності та ролі соціальної відповідальності, значення цього феномена для людини, бізнес-організацій і суспільства загалом. Тож, саме науковці покликані допомогти широкому загалу подолати вульгарне, примітивне уявлення про феномен соціальної відповідальності, довести її залежність від цінностей людини, зрозуміти її як елемент стратегії збалансованого розвитку економіки й суспільства.

Розгорнута характеристика природи, джерел і складових соціальної відповідальності в контексті формування та еволюції світової економічної думки із цього питання міститься в численних публікаціях автора [11–18; 24], у яких не гаслами, а науково вираженими аргументами доводиться, що для формування та підтримки суспільних цінностей і забезпечення збалансованого розвитку соціальна відповідальність різнорівневих суб'єктів має не менше значення, ніж розвинута економічна інфраструктура, політична стабільність чи втілення в життя проектів інноваційного розвитку. «Червоною ниткою» в результатах дослідження проходить думка про те, що соціальну відповідальність треба «підживлювати» не закликami «бути соціально відповідальними», а усвідомленням сучасних викликів і створенням умов, за яких «дерево соціальної відповідальності» має прижитися на українській землі.

Соціальна відповідальність постає як філософська, інтегративна морально-етична, правова, соціально-економічна, управлінська категорія, що розглядається під різними кутами зору, у різних площинах за використання здобутків найсучасніших теорій (концепцій) та вітчизняної й іноземної практики.

Одним із новітніх трендів у розвитку теорії соціальної відповідальності є наукове опрацювання феномена консолідованої (спільної, комунітарної) соціальної відповідальності. Філософські та теоретико-методологічні засади останньої пов'язані з тим, що інтереси забезпечення збалансованого розвитку потребують, щоб соціально відповідальними були не окремі партнери, а всі учасники суспільної коаліції, які мають право очікувати від інших адекватної соціально відповідальної поведінки.

Логіка консолідованих дій провідних соціальних сил є такою: соціальні партнери мають не тільки свої специфічні інтереси, а й спільні цілі; їх об'єднують певні цивілізаційні цінності, й вони репрезентовані тими самими громадянами. За цих умов між ними можуть і мають бути партнерські відносини, які передбачають спільну, консолідовану відповідальність. І вони [партнери] можуть і мають зробити свій посильний внесок у суспільний добробут, розвиток особистості, громади, регіону, країни.

Консолідована (спільна) соціальна відповідальність заперечує домінування індивідуального й колективного егоїзму, натомість передбачає рівноцінну відповідальність усіх соціальних партнерів. Так, бізнесова структура, що виконує свій обов'язок перед власним персоналом, державою, громадою та постійно прагне підвищити свій внесок у соціальний розвиток організації, регіону, держави, має право очікувати адекватної соціальної поведінки від інших партнерів за суспільною коаліцією і, зокрема, від держави.

Для бізнесової структури як партнера за суспільною коаліцією неприйнятна поведінка державних структур, які реалізують політику державного рекету, спонукають до адміністративної корупції, вимагають платити податки наперед, чинять адміністративні перепони тощо. У цьому контексті зазначимо, що не можна визнати рівноцінними, соціально відповідальними і дії з боку профспілок, коли останні не сприяють підвищенню конкурентоспроможності організації. І навпаки, спільні зусилля представницьких органів роботодавців і найманих працівників щодо підвищення конкурентоспроможності, набуття конкурентних переваг потенційно дають можливість власникам одержувати більш високі дивіденди, менеджерам – гідну винагороду у формі окладів, премій, бонусів, працівникам – зберегти робоче місце й одержувати належну заробітну плату. За умови спільних зусиль щодо підвищення конкурентоспроможності більш імовірним є соціальний компроміс між профспілками та роботодавцями щодо участі найманих працівників у розподілі прибутків.

Тож, для ефективної взаємодії соціальних партнерів, створення найбільш сприятливих умов з метою забезпечення збалансованого розвитку треба прагнути до рівноцінної, комунітарної, спільної соціально відповідальної поведінки,

яку в узагальненому вигляді доречно трактувати як консолідовану. Консолідована відповідальність є більш високою та стійкою за умов, по-перше, щонайповнішого збігу інтересів соціальних партнерів, а по-друге, узгодженості дій партнерів та рівноцінного їх внеску в загальну відповідальність. За такого підходу до

розуміння філософії соціальної відповідальності остання постає не тільки як індивідуальна відповідальність окремого суб'єкта, а як спільна, загальна, консолідована відповідальність усіх учасників соціально-трудоких відносин. Модель консолідованої відповідальності подано на рис. 1.

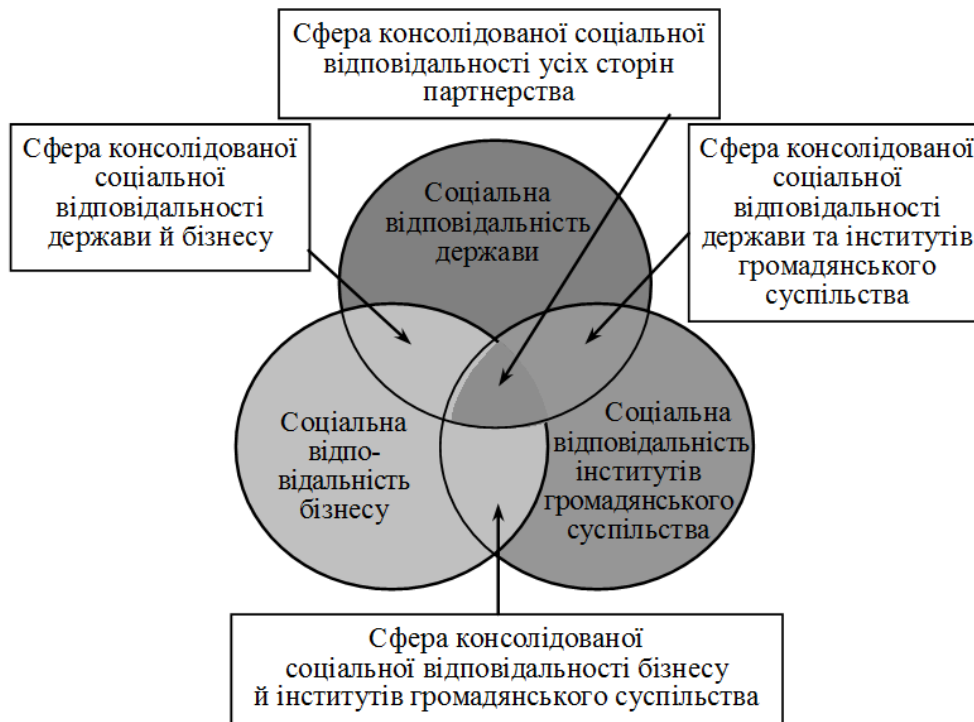

Рис. 1. Консолідована соціальна відповідальність соціальних партнерів

Отже, відносини між основними суб'єктами суспільства й соціальними партнерами – громадянами, бізнесом, інститутами громадянського суспільства і державою – мають будуватися на основі взаємної, рівноцінної, консолідованої соціальної відповідальності. Це є засадничою умовою збалансованого суспільного розвитку й соціально-економічного прогресу.

Проведена ув'язка із цінностями переконує в тому, що обмежені масштаби та недостатню результативність соціально відповідальних дій слід неодмінно розглядати в контексті кризи цінностей суспільного буття й таке твердження не є перебільшенням. Практика переконливо підтверджує: соціум кінця ХХ – початку ХХІ ст. переживає хронічну хворобу, діагноз якої – неадекватність пріоритетів, прагнення до розширення масштабів виробництва та послуг у будь-який спосіб і за будь-яку ціну, покладання надії на безмежне споживання, скерованість на зростання, за якого немає розвитку. За світогляду

економцентризму панує примат економічного над соціальним, недооцінка, неусвідомлення достеменної ролі соціально відповідальної поведінки та позаекономічного в нашому житті.

Немає сумніву в тому, що праця, участь у національному господарстві й у віддаленому майбутньому відіграватимуть провідну роль у життєдіяльності людини, будуть чинниками, що організують і визначають більшість параметрів життя. За таких умов постає нагальна потреба постійного відстежування динаміки цінностей трудового життя, виявлення ризиків виникнення асиметрій соціально-трудокого характеру та реалізації заходів, що унеможливають розвиток негативних тенденцій у сфері праці та соціально-трудоких відносин.

Криза соціальної відповідальності має те ж саме коріння, що і криза гідної праці, криза соціалізації життєдіяльності, а в їх основі перебуває криза суспільних цінностей загалом та криза трудового життя зокрема.

Переважає більшість учених, які досліджують ціннісну проблематику, схилиються до думки, що саме цінності як норми, як ідеали, як критерії вибору та оцінки є регулятором активності людини. Проблема динамізму та виміру трудових цінностей у ситуації швидкоплинних соціально-економічних змін – одна з найактуальніших у сфері управління працею та регулювання соціально-трудова відносин.

Позиції давніх мислителів у сфері філософії та соціології дозволяють виокремити три напрями в розумінні цінностей. За першим напрямом, започаткованим засновником давньогрецької філософської школи Платоном, цінності тлумачаться як об'єктивний феномен, що успадковується або засвоюється суб'єктом у процесі діяльності (практичної, пізнавальної, моральної, етичної) [2]. Другий напрям, визначений засновником німецької класичної філософії Кантом, – трактування цінностей як суб'єктивного утворення, що має своїм джерелом сукупність інтелектуальних, психологічних, моральних особливостей особистості [9]. Третій напрям, сформований Віндельбантом і Ріккертом як неокантіанство, – це розуміння цінностей як суб'єктно-об'єктного феномена, який виявляється тільки у відносинах між суб'єктом і об'єктивним буттям [3, 21].

Кожна свідомо людина замислюється над питанням: у чому основна причина кризи соціально відповідальної поведінки, як і кризи праці, кризи соціалізації в найширшому її розумінні, яка є реальністю та має тенденцію до поглиблення? Відповідь на це запитання, можливо, й неочікувана для читача, така. Фундаментальною причиною цих криз є криза цінностей, яку переживає соціум у другому десятилітті нового тисячоліття. Ідеться про кризу цінностей життя загалом і трудового життя зокрема. Криза гідної праці, як і криза трудового життя – це кризи, передусім, не економічні, вони позаекономічні, морально-духовні, світоглядні. Одвічний парадокс: людина значно більше знає про всі навколишні світи, але набагато менше знає про свій світ – світ самих людей.

Наступний парадокс – це існування уявної, часто викривленої зони, яку людина вважає зоною свого комфорту. Консерватизм, світоглядні обмеження не дозволяють вирватися із цієї ілюзорної зони комфорту, із зони примарних цінностей, які насправді цінностями

не є. Наголошуємо на тому, що нинішній домінуючий світогляд – це світогляд економцентризму, це світогляд, побудований переважно на міфах, спотворених цінностях.

Ще одна не менш парадоксальна ситуація – у другому десятилітті XXI століття фундаментальною основою системи господарювання залишається модель «економічної людини» в її класичному варіанті, яка концептуально все ще спирається на ліберальну ідею Адама Сміта про конкуренцію. Згідно з філософією Адама Сміта людина як егоїстичний суб'єкт ринкової економіки не ставить за мету сприяти суспільній користі. Вона орієнтується лише на власну вигоду й «невидимою рукою ринку» спрямовується до мети, яка зовсім не входила в її наміри. Турбуючись про власні інтереси, вона часто більш дієво слугує інтересам суспільства, ніж тоді, коли свідомо прагне зробити це [23, с. 331–332]. Проте «невидима рука ринку», яка уособлює досконалу конкуренцію, належить суспільству моральних людей, суспільству з етичними цінностями, образ якого описаний у праці Адама Сміта «Теорія моральних почуттів».

Моральна основа моделі «економічної людини» – загальнолюдські етичні цінності: чесність, порядність, працьовитість, відповідальність перед суспільством, помірність у споживанні – у бізнесовому середовищі зазнала руйнації. Сучасний ринок став нечутливим до сприйняття етичних цінностей. Одна з найбільш вагомих причин цього явища – орієнтація «економічної людини» суто на матеріальні потреби. Проте людина – це багатогранна й унікальна особистість, яка функціонує одночасно в багатовимірних зовнішньому та внутрішньому світах, здійснює свою діяльність на свідомому та підсвідомому рівні, турбується про прирощення свого потенціалу, який відкриває горизонти для задоволення різноспрямованих потреб. Звідси випливає висновок: одним із векторів досягнення збалансованості у вигодах різних суб'єктів соціальної взаємодії є узгодженість цінностей.

Наукове обґрунтування цінностей життя й зокрема трудового має свою історію і здійснювалося переважно в контексті усвідомлення сенсу життя, призначення людини, опанування філософії появи людини на цьому світі та того, як вона має прожити своє життя. Варто зауважити, що думки вчених зі світовим ім'ям стосовно цінностей,

сенсу життя, розуміння того, яке життя плодотворне, а яке ні, залишаються далеко не однаковими, а нерідко й протилежними. Широко відоме судження Зігмунда Фрейда: коли людина ставить запитання щодо сенсу та цінностей життя, то вона не зовсім здорова. Не менш відомий і інший вислів ученого, в якому він констатує, що у своїх дослідженнях «величезної будівлі» людської психології він залишився на рівні «підвалу». Утім чимало й дослідників, які намагались і далі намагаються піднятися на «верхні поверхи», одним із них є Віктор Франкл. На думку останнього, ставити запитання стосовно сенсу та цінностей життя – це ще не хвороба. Навпаки, В. Франкл вважає, що хвороба розпочинається тоді, коли людина не знаходить відповідей на ці запитання. Найвідоміша праця В. Франкла має назву «Людина у пошуках сенсу». У ній є слова, які чітко характеризують і позицію згаданого автора, і його кредо: «Я бачив сенс свого життя в тому, щоб допомагати іншим побачити сенс у своєму житті» [25, с. 36].

Не вчора це сталося і не в окремо взятій країні, але неупереджений аналіз переконує в тому, що один із глобальних феноменів сьогодення є таким: суспільна свідомість дедалі більше пронизується духом економцентризму.

Нова економіка та постіндустріальне суспільство в нинішньому їх форматі надто часто прищеплюють економічно активній людині спотворені цінності, які не пов'язані з найголовнішим – бажанням людини бути щасливою й на роботі, й вдома, оптимізувати час роботи та дозвілля, діставати задоволення від перебування в родинному колі, змістовно відпочивати тощо.

Тож, не випадково соціально відповідальні представники наукової спільноти чимраз частіше б'ють на сполох із приводу небажаних змін у структурі цінностей трудового життя, гіпертрофованих виявів окремих із цих цінностей, небажаних напрямів їх дрейфу. З'являються публікації з новими, незвичними, а то й екзотичними назвами на кшталт «Щастя не у ВВП», «Як визначити індекс щастя?», «Куди дрейфують трудові цінності?», «Коли будемо працювати, щоб жити, а не навпаки?».

Феномен поглиблення кризи цінностей трудового життя, кризи гідної праці – це вже не феномен окремо взятих країн із перехідною економікою чи тих, що розвиваються. Це та-

кож і феномен розвинених країн, і яскраве свідчення цьому – монографічне дослідження відомого німецького економіста і політолога Макса Хефера, яке має символічну назву «Можливо, капіталізм не хоче, щоб ми були щасливими?» [26].

На основі узагальнення прогнозів відомих іноземних економістів про те, яким буде світ праці та соціально-трудова розв'язка через 100 років, підкреслено, що формат майбутнього поєднує як бажані, так і соціально неприйнятні перспективи розвитку суспільного буття у світовому вимірі [10].

Аргументована констатація поглиблення кризи цінностей – це не відкриття наукової школи КНЕУ. Нашим внеском у теорію та практику збалансованого соціально-трудова розвитку є новий людиноорієнтований концепт взаємодії, розвитку та досягнення цінностей трудового життя й гідної праці. Кожний крок на шляху формування сучасного мислення та світогляду, подолання ортодоксального економцентризму, опанування новітньої філософії взаємозв'язку позаконотичного (морально-духовного) й економічного має стати і кроком до утвердження високих цінностей трудового життя. Так само реалізація на практиці принципів гідної праці має сприяти утвердженню духу людиноцентризму, нових морально-духовних цінностей і сучасного світогляду. І це не надумане пишномовне теоретизування. Ідеться про філософію життя, філософію розвитку, яку необхідно опанувати, проте це вдасться все важче.

Отже, за умов, що склалися (поглиблення кризи цінностей, втрата багатьма членами суспільства здатності визначати ціннісні орієнтири, що іманентні потребам розвитку особистості, кризові явища в царині соціальної відповідальності, гідної праці, соціалізації життєдіяльності, асиметрії між мотиваційними настановами соціально значущими й медійно спотвореними, штучно нав'язаними тощо), представники наукових шкіл і, передусім, шкіл соціально-трудова спрямування мають приділити підвищену увагу реальним цінностям трудового життя в координатах нової економіки та постіндустріального суспільства; вибудувати дорожню карту розширення можливостей формування та досягнення означених цінностей.

Дослідження означеної проблематики буде успішним лише за умови якнайширшого ви-

користання міждисциплінарного інструментарію, який унеможливило б погляд на навколишній світ крізь монотеорію. Натомість з'явиться можливість залучити доробок, методологію філософських, соціальних, природничих, суспільних, економічних та інших наук.

Водночас з огляду на поглиблення кризи цінностей трудового життя не може не дивувати таке. Як сталося, що про те, що стосується кожного і всіх нас разом, ми так мало знаємо і так мало розмірковуємо над цим? Звідки це табу на з'ясування, для чого ми живемо, для чого ми прийшли у цей світ, табу на малі й великі цінності, які маємо проектувати та усвідомлювати, яких маємо прагнути та досягати?

Слід дослухатися думок багатьох представників соціологічних шкіл, які стверджують, що одна з очевидних і реальних загроз, що постанала перед економічно активною людиною, – неадекватність оцінок, ціннісних орієнтирів і неадекватність дій у змінюваному, дрейфуючому світі економіки, інститутів, самих людей. Чому це так? З відомої теореми американського соціолога У. Томаса випливає, що люди діють саме так, як вони розуміють реальність. І, відповідно, якщо люди реальність сприймають неадекватно (а це цілком імовірно в умовах, коли постійні зміни в навколишньому світі й у світі самих людей стають не винятком, а нормою), то такими само неадекватними будуть і їхні дії, а на позитивні прийнятні результати за таких обставин чекати марно.

Відомий російський соціолог Ю. Дуберман, розмірковуючи над здатністю економічно активної людини своєчасно й адекватно вибудувати ієрархію цінностей трудового життя, справедливо наголошує на тому, що дуже рідко ми здатні зіставляти свої рішення з мотиваційною структурою своєї ж особистості, зі своїми ціннісними орієнтаціями і вже тим більше з такою глибинною особистісною характеристикою, як сенс самого свого існування на цій Землі. Розмірковувати над настільки абстрактними й далекими від тверезої реальності питаннями нам і ніколи, і складно, і нестерпно. До пори, до часу питання щодо сенсу життя, питання з розряду «вічних» ми відсилаємо філософам. І

лише на схилі років свого життя, на спливі свого фізичного існування на Землі неминуче й боляче замислюємося над цим питанням, каємося, гадаючи, що життя могло б бути прожито зовсім інакше, якби цю складну духовну частину свого існування ми могли б усвідомити і зрозуміти раніше [7, с. 18].

Отже, за умов, що склалися, набувають неабиякої важливості науково виважені, обґрунтовані відповіді на безліч нових-старих запитань, і серед них:

якими мають бути структура, ієрархія, пріоритетність цінностей трудового життя, як і життя загалом, коли первинні потреби соціуму здебільшого вже задоволені?

чому в суспільній свідомості домінує уявлення, що людина живе, щоб працювати, а не працює, щоб жити?

які трансформації у цінностях трудового життя мають відбутися, коли створені передумови для реалізації концепції кінця праці в її класичному розумінні¹?

які нові можливості й нові виклики породжують нова економіка та постіндустріальне суспільство в царині цінностей трудового життя?

у який спосіб, на яких принципах мають бути виписані, упорядковані, обґрунтовані цінності трудового життя та як реалізувати останні на засадах концепції гідної праці?

Якщо виходити із цивілізаційних концептів міркувань, з оцінок філософських, то маємо припустити, що криза соціального в найширшому його розумінні – це криза цінностей. Тож, необхідно по-новому виписати та зрозуміти сучасні цінності трудового життя, опанувати достеменно роль і значення соціального, морально-духовного, позаекономічного в нашому житті. Від одержимості зростанням без розвитку маємо перейти до пошуку нової парадигми суспільних цінностей.

Соціальна відповідальність як суспільне явище, феномен, інститут – це надбаня сучасної соціально орієнтованої економіки та громадянського суспільства. Еволюція цього явища, феномена та інституту відбувається в загальному контексті основних тенденцій, характерних для сучасної економіки та суспіль-

Ця концепція базована на тому, що праця, як фізичний, важкий, нецікавий, нерадісний, часто монотонний процес, відходить у минуле. На заміну цій і її подібній праці приходить різноманітна, творча, інноваційно насичена зайнятість, долається наймана праця, формується модель людини діяльної, креативної, вільної, незалежної, морально й духовно багатой.

ства. Сучасну природу, роль і значення соціальної відповідальності треба розглядати і вивчати в контексті соціалізації економіки і суспільного буття загалом. Соціалізація нині стала трендом, процесом, що охопив усі аспекти суспільного життя, передусім, систему економічних відносин. Соціалізація – результат дії обставин, причин, доміант, за яких бізнесові структури, інститути громадянського суспільства, органи влади різних рівнів усвідомлено ставлять у центр своєї діяльності людину з її потребами, запитами, інтересами.

Виникає питання – як узгодити настанову індустріальної доби на максимізацію особистої вигоди (наприклад, прибутку) із соціальною відповідальністю? Відповідаючи на нього, маємо врахувати, що нова економіка, яка приходить на зміну індустріальній, суттєво відрізняється від попередньої за структурою, джерелами розвитку, співвідношенням матеріального та нематеріального в забезпеченні збалансованої динаміки. Усе перелічене, як і ряд інших обставин (скажімо, критичне загострення екологічних проблем), характерних для нової й не притаманних індустріальній економіці, актуалізують моральну, соціальну відповідальність усіх суб'єктів суспільства на всіх рівнях.

Важливо зважати й на те, що сучасна економіка з огляду на можливості регулювання використовує потенціал не тільки ринку та держави, а й міжнародних, всесвітніх організацій і транснаціональних корпорацій, які внаслідок обставин перебирають на себе функції як регулювання економічної діяльності, так і розв'язання багатьох соціальних завдань, які традиційно покладалися на державу. Отже, система відносин у новій економіці та в суспільстві має вибудовуватись у такий спосіб, щоб мотивувати до соціально відповідальної діяльності й державу, і бізнесові структури, та всіх членів суспільства.

Щоб зрозуміти мотиви, рівень і вектор спрямованості соціально відповідальної діяльності різних суб'єктів суспільства, маємо брати до уваги цілу систему чинників і обставин, а саме:

- зовнішні стосовно до конкретного суб'єкта;
- внутрішні (що стосуються особливостей буття, виховання, культури, ціннісних орієнтирів суб'єкта);
- економічні (що стосуються реалізації економічних інтересів);

- позаекономічні, передусім морально-духовні настанови суб'єктів;
- культурно-історичні, які по-різному впливають на соціальну поведінку та соціальну динаміку суспільства;
- інституціональні, що стосуються впливу інститутів-норм та інститутів-організацій на міру, форми й методи соціально відповідальної діяльності.

Засадничою передумовою зовнішніх чинників, які впливають на масштаби й саму філософію соціальної відповідальності різних суб'єктів нашого суспільства, є та парадоксальна обставина, що Україна (її економічна й соціальна реальність) одночасно перебуває у трьох вимірах, у трьох різних епохах. Тобто в той самий час вирішуються (або не вирішуються) завдання, які належать до доіндустріальної, індустріальної та постіндустріальної доби. Якщо економіко-правові та соціальні підвалини індустріального й постіндустріального суспільства на Заході формувалися послідовно, то в сучасній Україні – це паралельні процеси та завдання. Із цього випливає, що соціальна відповідальність суб'єктів українського суспільства за масштабами, ієрархією напрямів реалізації, за ціннісною орієнтацією має бути, образно кажучи, двоярусною чи навіть триярусною (з огляду на наявність доіндустріального типу економіки). І хоч в Україні переважає індустріальний тип економіки, орієнтуватися виключно на ті (переважно ринкові) форми, методи та принципи соціально відповідальної діяльності, що притаманні цьому типу, вже недостатньо.

Нагадаємо, що для індустріальної економіки характерні такі дії суб'єктів у площині соціальної відповідальності: абсолютизація основних цінностей ринкової економіки (власність, дохід, конкуренція тощо), бачення призначення бізнесу як створення робочих місць, виробництво якісної продукції, сплата податків та додержання бізнесових правил. Проте, усе перелічене – це лише перший, базовий рівень соціальної відповідальності, що практично зводиться до економіко-правової. Сучасний же етап розвитку економіки та суспільства потребує ширших масштабів та нової якості соціально відповідальної діяльності. Постіндустріальний підхід передбачає добровільні, соціально усвідомлені додаткові заходи, які значно розширюють поле соціальної відпо-

відальності. У новій економіці вони мотивуються не тільки власне морально-духовними засадами, але й прагматичними, раціональними міркуваннями. Морально-духовні засади – це власні переконання, совість людини, її прагнення жити за високими духовними законами, здійснювати добрі справи. Безумовно, усе це залежить від виховання людини, її загальної культури, ментальності. Важливою є і просвітницька діяльність, формування культури соціальної відповідальності. Прагматичні, раціональні аргументи соціально відповідальної діяльності – це великий перелік обставин і причин, за яких додержання високих соціальних стандартів, принципів загальнолюдської й ділової етики, моральних норм із високою ефективністю працює на життєвий успіх людини, конкурентоспроможність компанії, стабільність і підтримку влади, довіру до інституцій тощо.

Основоположне значення формування й реалізації соціальної відповідальності всіх суб'єктів суспільства обумовлене тим, що вона:

- підвищує ефективність суспільства, сприяючи координації дій;
- створює сприятливий клімат для економічного зростання, підприємницької діяльності, соціального розвитку;
- зменшує соціальні, економічні, інвестиційні ризики;
- створює передумови для збалансованого розвитку та для успішного запобігання економічним кризам;
- сприяє людському розвитку за всіма напрямками та ін.

У контексті подолання і запобігання системним кризам та розширення умов для соціального розвитку соціальна відповідальність сприяє:

- ощадливому споживанню (держави, організацій, громадян) – завдяки перегляду потреб у бік їх раціоналізації, соціальному маркетингу;
- розвитку людського й соціального капіталу на всіх рівнях – завдяки відродженню довіри, соціальній згуртованості, збереженню добрих стосунків, підтриманню кваліфікації;
- розвитку соціальних цінностей – честі, гідності, совісті, репутації, обов'язку, дружби; культивуванню національних та родинних цінностей, здорового способу життя та ін.

Соціальну відповідальність усіх суб'єктів суспільства правомірно розглядати як показник цивілізованості країни, якості трудового потенціалу, чинник набуття конкурентних переваг та забезпечення збалансованої соціальної динаміки. Прагнення до здорового способу життя, підтримування та поліпшення фізичного й духовного стану, прирощення людського та соціального капіталу й набуття конкурентоспроможності, пріоритет цінностей, пов'язаних із родиною, вихованням дітей, особистий внесок у розвиток організації, громади, професійної спільноти та суспільства загалом, додержання етичних норм і звичаїв, які визнаються безумовними в суспільстві, активна життєва позиція, доброчинність і допомога нужденним, турбота про гідні умови життя ближніх, внесок у збереження та поліпшення стану довкілля – ось далеко не повний перелік конкретних форм соціально відповідальної поведінки. Задіяння потенціалу цих форм сприяє досягненню як особистих цілей членів суспільства, так і загального добробуту.

Водночас соціально безвідповідальна поведінка врешті-решт обертається проти самої людини (в будь-якій з її ролей). Нездоровий спосіб життя, несформовані особистісні та професійні компетенції, інертність і пасивність, небажання виявити наявні здібності, нехтування родинними обов'язками, недоброчинне ставлення до оточення, низький авторитет, недодержання норм трудової етики, байдуже ставлення до людей та до збереження довкілля – усе це, як і інші небажані вияви безвідповідальної поведінки, унеможлиблює набуття конкурентних переваг та розширення можливостей особи. Отже, людина сама закриває собі шлях до забезпечення високої якості життя, самореалізації та самоідентифікації себе як працівника, суб'єкта соціально-трудова відносин, члена родини, громади, суспільства.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. У сучасному світі, в якому поглиблюється криза суспільного буття, характер розвитку якого стає дедалі більш розбалансованим і непередбачуваним, проблематика відповідальності набуває особливої актуальності, адже стосується кожної людини. Збалансований розвиток суспільства сьогодні вже критично залежить від того, наскільки кожен із

нас усвідомлює суспільні потреби та вимоги й організовує свою життєдіяльність відповідно до них.

Проте нове, постіндустріальне розуміння сутності та важливості соціальної відповідальності лише формується. Непросто подолати вкорінену віками й активно нав'язувану сучасними бізнес-маркетологами скерованість суб'єктів на підвищення прибутку та постійне збільшення споживання. Але можна не сумніватися, що за сучасних умов соціальна відповідальність стає неодмінною суспільною цінністю та складовою збалансованого розвитку.

Автор переконаний, що економічна наука повинна опрацювати, а суспільна та господарська практика – реалізувати комплекс заходів, за яких абсолютна більшість громадян, бізнес-структур, інститутів громадянського суспільства та держава мають набути статусу суб'єктів, орієнтованих на стійкий економічний і соціальний розвиток. Гострою залишається потреба у здійсненні просвітницької діяльності, пропагуванні кращих практик соціальної відповідальності. Результати досліджень переконують у тому, що на збалансований розвиток можуть чекати лише особи та організації, здатні й готові до виконання своїх морально-духовних обов'язків і правових норм в економічній, соціальній, екологічній та інших сферах, життєво важливих для економічного розвитку та соціалізації суспільного буття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель : [в 4 т.]. – Москва : Мысль, 1984. – Т. 4. – 830 с.
2. Васильева Т. В. Афинская школа философии. Философский язык Платона и Аристотеля / Т. В. Васильева. – Москва : Наука, 1985. – 160 с.
3. Виндельбанд В. Прелюдии. Философские статьи и речи // Избранное: Дух и история / В. Виндельбанд ; пер. с нем. – Москва : Юрист, 1995. – 687 с.
4. Гришук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини : монографія / В. К. Гришук. – Хмельницький : Хмельниц. ун-т упр. та права, 2013. – 766 с.
5. Грішнова О. А. Соціальна відповідальність у трудових відносинах: теорія, практика, регулювання ризиків : монографія / О. А. Грішнова, Г. Ю. Міщук, О. О. Олійник. – Рівне : Нац. ун-т вод. госп-ва та природокористування, 2014. – 217 с.
6. Дейч М. Є. Становлення та розвиток багаторівневої системи соціальної відповідальності: управлінський аспект : монографія / М. Є. Дейч. – Донецьк : НАН України, Ін-т економіки пром-сті, 2014. – 351 с.
7. Дуберман Ю. Е. Человеческое измерение / Ю. Е. Дуберман. – Москва : Канон+, 2013. – 336 с.
8. Йонас Г. Принцип відповідальності: у пошуках етики для технологічної цивілізації / Г. Йонас ; пер. з нім. – Київ : Лібра, 2001. – 400 с.
9. Кант И. Соч. [в 6 т.] / И. Кант. – Москва : Мысль, 1965. – Т. 4. – Ч. 1. – 544 с.
10. Колот А. М. Майбутнє світу праці та соціально-трудового розвитку очима відомих економістів / А. М. Колот // Соціально-трудова відносина: теорія та практика : зб. наук. праць / Київ. нац. економ. ун-т. – 2016. – № 1. – С. 8–21.
11. Колот А. Корпоративна соціальна відповідальність, соціальна звітність та аудит як сучасні інститути і технології соціального розвитку / А. Колот // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 3. – С. 3–9.
12. Колот А. Соціальна відповідальність людини як чинник стійкої соціальної динаміки: теоретичні засади / А. Колот // Україна: аспекти праці. – 2011. – № 3. – С. 3–9.
13. Колот А. Сучасна філософія корпоративної соціальної відповідальності: еволюція поглядів / А. Колот // Україна: аспекти праці. – 2013. – № 8. – С. 3–17.
14. Колот А. М. Корпоративна соціальна відповідальність і проблеми її сприймання суспільством / А. М. Колот // Соціально-трудова відносина: теорія та практика. – 2013. – № 2. – С. 6–15.
15. Колот А. М. Корпоративна соціальна від-

- повідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів / А. М. Колот // Економічна теорія. – 2013. – № 4. – С. 5–26.
16. Колот А. М. Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку : монографія / А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко; ред.: А. М. Колот. – Київ : ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т імені В. Гетьмана», 2010. – 348 с.
 17. Колот А. М. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія / А. М. Колот, О. А. Грішнова та ін.; ред.: А. М. Колот. – Київ : КНЕУ, 2012. – 501 с.
 18. Колот А. М. Соціальне партнерство як інструмент формування консолідованої соціальної відповідальності: теоретичні засади / А. М. Колот, О. В. Павловська // Соціальна економіка. – 2013. – № 1. – С. 81–90.
 19. Лебедев І. В. Корпоративна соціальна відповідальність у контексті впровадження концепції гідної праці : наук. монографія / І. В. Лебедев. – Одеса : Атлант, 2014. – 375 с.
 20. Петрашко Л. П. Корпоративна відповідальність: крос-культурні моделі та бізнес-практики : монографія / Л. П. Петрашко. – Київ : КНЕУ, 2013. – 342 с.
 21. Риккерт Г. Філософія життя / Г. Риккерт. – Київ : Ника-Центр, 1998. – 512 с.
 22. Савченко І. Г. Ціннісний вимір соціальної відповідальності в демократичній державі : монографія / І. Г. Савченко, О. В. Радченко. – Харків : Вид-во ХНУВС, 2008. – 200 с.
 23. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов и наций [в 2 т.] / А. Смит ; пер. с англ. – Москва : Наука, 1993. – Т. 1. – 572 с.
 24. Соціальна відповідальність : навч. посіб. / А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко; ред.: А. М. Колот. – Київ : КНЕУ, 2015. – 519 с.
 25. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – Москва : Прогресс, 1990. – С. 36.
 26. Хёффер М. Может быть, капитализм не хочет, чтобы мы были счастливыми? / Макс Хёффер ; пер. с нем. А. Обломская. – Санкт-Петербург : Крига, 2015. – 208 с.
 27. Шаповал В. М. Соціальна відповідальність бізнесу в структурі управління економікою : монографія / В. М. Шаповал. – Донецьк : Нац. гірн. ун-т, 2011. – 356 с.
 28. Stein, L. von. (1876). Gegenwart und Zukunft der Rechts- und Staatswissenschaften Deutschlands / L. Von Stein. – Stuttgart, 339 p.

REFERENCES

1. Aristotel', (1984). *Sochynenya [Compositions]*. (Vols. 1–4). Moscow : Mysl' [in Russian].
2. Vasil'eva, T. V. (1985). *Afinskaja shkola filozofii. Filosofskij jazyk Platona i Aristotelja [Athens School of Philosophy. Philosophical language of Plato and Aristotle]*, Moscow : Nauka
3. Vindel'band, V. (1995). *Preljudii. Filosofskie stat'i i rechi // Izbrannoe: Duh i istorija [Preludes Philosophical Articles and Speeches // Selection: Spirit and History]*. Moscow : Jurist [in Russian].
4. Hryschuk, V. K. (2013). *Filosofs'ko-pravove rozuminnia vidpovidal'nosti liudyny [Philosophical and legal understanding of human responsibility]*. Khmelnytskyi : Khmel'nyts. un-t upr. ta prava [in Ukrainian].
5. Hrishnova, O. A., Mishchuk, H. Iu. & Oliinyk, O. O. (2014). *Sotsial'navidpovidal'nist'u trudovykh vidnosynakh: teoriia, praktyka, rehu-liuvannia ryzykiv [Social responsibility in labor relations: theory, practice, regulation of risks]*, Rivne: Nats. un-t vod. hosp-va ta pryrodokorystuvannia [in Ukrainian].
6. Dejch, M. Ye. (2014). *Stanovlennia ta rozvytok bahatorivnevoi systemy sotsial'noi vidpovidal'nosti: upravlins'kyj aspekt [Formation and development of multi-level system of social responsibility: managerial aspect]*. Donetsk : NAN Ukrainy, In-t ekonomiky prom-sti [in Ukrainian].

7. Duberman, Ju. E. (2013). *Chelovecheskoe izmerenie [Human Dimension]*. Moscow : Kanon+ [in Russian].
8. Jonas, H. (2001). *Pryntsyp vidpovidal'nosti: u poshukakh etyky dlia tekhnolohichnoi tsyvilizatsii [Principle of responsibility: in search of ethics for technological civilization]*. Kyiv : Libra [in Ukrainian].
9. Kant, I. (1965). *Sochyneniya [Compositions]*. (Vols. 1–6). [Vol. 4, Part 1]. Moscow : Mysl' [in Russian].
10. Kolot, A. M. (2016). Maibutnie svitu pratsi ta sotsialno-trudovoho rozvytku ochyma vidomykh ekonomistiv [The future of the world of work and social and labor development through the eyes of well-known economists]. *Sotsial'no-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka – Social and labor relations: theory and practice*, 1, 8–21 [in Ukrainian].
11. Kolot, A. (2010). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist, sotsialna zvitnist ta audyt yak suchasni instytuty i tekhnolohii sotsialnoho rozvytku [Corporate social responsibility, social responsibility and audit as modern institutes and technologies of social development]. *Ukraina: aspekty pratsi – Ukraine: Aspects of Labor*, 3, 3–9 [in Ukrainian].
12. Kolot, A. (2011). Sotsialna vidpovidalnist liudyny yak chynnyk stiikoi sotsialnoi dynamiky: teoretychni zasady [Social responsibility of a person as a factor of sustainable social dynamics: theoretical foundations]. *Ukraina: aspekty pratsi – Ukraine: Aspects of Labor*, 3, 3–9 [in Ukrainian].
13. Kolot, A. (2013). Suchasna filosofiia korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti: evoliutsiia pohliadiv [Modern philosophy of corporate social responsibility: the evolution of views]. *Ukraina: aspekty pratsi – Ukraine: Aspects of Labor*, 8, 3–17 [in Ukrainian].
14. Kolot, A. M. (2013). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist i problemy yii sprymannia suspilstvom [Corporate social responsibility and the problems of its perception by society]. *Sotsial'no-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka – Social-Labor Relations: Theory and Practice*, 2, 6–15 [in Ukrainian].
15. Kolot, A. M. (2013). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist: evoliutsiia ta rozvytok teoretychnykh pohliadiv [Corporate social responsibility: evolution and development of theoretical views]. *Ekonomichna teoriia – Economic Theory*, 4, 5–26 [in Ukrainian].
16. Kolot, A. M., Hrishnova, O. A. & Herasymenko, O. O. (2010). *Sotsializatsiia vidnosyn u sferi pratsi v konteksti stijkoho rozvytku [Socialization of labor relations in the context of sustainable development]*. Kyiv : DVNZ “Kyiv. nats. ekon. un-t im. V. Het'mana” [in Ukrainian].
17. Kolot, A. M. & Hrishnova, O. A. (2012). *Sotsial'na vidpovidal'nist': teoriia i praktyka rozvytku [Social responsibility: theory and practice of development]*. Kyiv : DVNZ “Kyiv. nats. ekon. un-t im. V. Het'mana” [in Ukrainian].
18. Kolot, A. M. & Pavlovska, O. V. (2013). Sotsialne partnerstvo yak instrument formuvannia konsolidovanoi sotsialnoi vidpovidalnosti: teoretychni zasady [Social partnership as an instrument for the formation of consolidated social responsibility: theoretical foundations]. *Sotsyal'naia ekonomika – Social Economics*, 1, 81–90 [in Ukrainian].
19. Lebediev, I. V. (2014). *Korporatyvna sotsial'na vidpovidal'nist' u konteksti vprovadzhennia kontseptsii hidnoi pratsi [Corporate social responsibility in the context of the implementation of the concept of decent work]*. Odessa : Atlant [in Ukrainian].
20. Petrashko, L. P. (2013). *Korporatyvna vidpovidal'nist': kros-kul'turni modeli ta biznes-praktyky [Corporate responsibility: cross-cultural models and business practices]*. Kyiv : DVNZ “Kyiv. nats. ekon. un-t im. V. Het'mana” [in Ukrainian].
21. Rikkert, G. (1998). *Filosofija zhizni [Philosophy of life]*. Kyiv : Nika-Centr [in Ukrainian].
22. Savchenko, I. H. & Radchenko, O. V. (2008). *Tsinnisnyj vymir sotsial'noi vidpovidal'nosti v demokratychnij derzhavi [Valuable dimension of social responsibility in a democratic country]*. Kharkiv : Vyd-vo KhNUVS [in Ukrainian].

23. Smit, A. (1993). *Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov i nacij [Study on the nature and causes of wealth of peoples and nations]* (Vols. 1–2, Vol. 1.) Moscow : Nauka [in Russian].
24. Kolot, A. M., Hrishnova, O. A. & Herasymenko, O. O. (2015). *Sotsial'na vidpovidal'nist' [Social responsibility]*. Kyiv : DVNZ “Kyiv. nats. ekon. un-t im. V. Het'mana” [in Ukrainian].
25. Frankl, V. (1990). *Chelovek v poiskah smysla [A man in search of meaning]*. Moscow : Progress [in Russian].
26. Hjofer, M. (2015). *Mozhet byt', kapitalizm ne hochet, chtoby my byli schastlivymi? [Maybe capitalism does not want us to be happy?]*. Sankt Petersburg : Kruga [in Russian].
27. Shapoval, V. M. (2011). *Sotsial'na vidpovidal'nist' biznesu v strukturi upravlinnia ekonomikoiu [Social responsibility of business in the structure of economic management]*. Donetsk : Nats. hirn. un-t [in Ukrainian].
28. Stein, L. von. (1876). *Gegenwart und Zukunft der Rechts- und Staatswissenschaften Deutschlands [Present and future of the legal and political sciences of Germany]*. Stuttgart [in German].

A. M. Колот, доктор економічних наук, професор (Государственное высшее учебное заведение «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана»). **Соціальна відповідальність як соціальна цінність і складова сбалансованого розвитку.**

Анотація. *Цель* статті заключається в дослідженні нових граней феномена соціальної відповідальності, які не знайшли належного освітлення в соціально-економічній літературі і недооцінюються в практичній діяльності. Річ йде про соціально відповідальне поведіння таких різноуровневих суб'єктів, як соціальна цінність і складова устійливого розвитку. **Методика дослідження.** Методологічної основою досягнення поставленої цілі являється системний і міждисциплінарний підходи в дослідженні взаємозв'язку соціальної відповідальності з соціальними цінностями і сбалансованим розвитком. В процесі виконання дослідження використані общенаучні і спеціальні методи теоретичного обобщення, абстрактно-логічного, синтеза, індукції і дедукції, порівняльного і структурного аналізу. **Результати.** В отличие від домінуючих представлень про соціальної відповідальності як проявленні альтруїзму або соціального участя на злобу дня доведено, що соціально відповідальне поведіння має значно більш складну природу, воно не менш значимо ніж, наприклад, структурні зсуви або технологічні інновації. Через призму соціальних цінностей і складових сбалансованого розвитку стає зрозумілою істинна роль і значення соціальної відповідальності. **Практична значимість результатів дослідження.** Суждення і теоретико-методологічні передумовки, що містяться в статті, повинні сприяти формуванню нового економічного мислення, усвідомленню істинної ролі соціально відповідальної діяльності і її імплементації в різноуровневі стратегії устійливого розвитку.

Ключевые слова: соціальна відповідальність, соціально відповідальне поведіння, соціальні цінності, цінності трудової життя, сбалансоване розвиток.

A. Kolot, Dc. of Econ. Sci., Professor (Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman). **Social responsibility as a social value and a component of balanced development.**

Annotation. *The purpose* of the article is the study of the new facets of the phenomenon of social responsibility, which have not been adequately covered in the socio-economic literature and are underestimated in practice. It is a question of socially responsible behavior of multi-level subjects as a social value and a component of balanced development. **Methodology of research.** Systematic and interdisciplinary approaches in the study of the relationship of social responsibility with social values and balanced development are the methodological basis for achieving this goal. Such general and special methods like theoretical generalization, abstract-logical generalization, synthesis, induction, deduction, comparative and structural analyzes have been used in the course of this research. **Findings.** Unlike the dominant perceptions of social responsibility as a manifestation of altruism or social involvement, the author proves that socially responsible behavior has a much more

*complex nature. It is no less significant than, for example, structural shifts or technological innovations. The role and significance of social responsibility becomes clear through the prism of social values and components of balanced development. **Practical value.** The views and the theoretical and methodological foundations contained in the article should contribute to the formation of a new economic thinking, awareness of the true role of socially responsible actions and their implementation in multi-level strategies for balanced development.*

Keywords: *social responsibility, socially responsible behavior, social values, values of working life, balanced development.*